

ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФАКТОРІВ, ЩО ВИКЛИКАЮТЬ КРИЗУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

ГЕРАСИМЧУК З. В.

доктор економічних наук

АБРАМОВА І. О.

аспірант

Луцьк

Споконвічно науковці стикались з поняттям «криза», «кризове явище», «кризовий стан», «антикризова політика», «антикризові заходи» тощо, намагаючись достеменно розібратись у їх сутності та факторах, що спричиняють дані явища для того, щоб своєчасно їх виявити та забезпечити себе від їх руйнівних наслідків. Однак й досі відсутні єдині засоби запобігання та протидії різноманітним кризам, а відтак дана проблематика зумовлює необхідність подальших досліджень у цій сфері [1, 5].

Необхідно зазначити, що кроки по запобіганню виникнення кризи робляться здебільшого на загальнодержавному рівні, проте, макрорівень не є єдиним, від лише відображає та акумулює дію кризових явищ на мезорівні. Так, загальний стан економіки держави відображає результати тих процесів, що тривають в регіонах. Отже, актуальність тематики досліджень кризи і кризових явищ регіонів полягає в тому, що від ефективності та вчасності кроків влади на усіх рівнях щодо попередження кризових явищ на економіку залежить стан функціонування усіх учасників ринкової системи. Таким чином, дослідження факторів, що спричиняють кризу соціально-економічного розвитку регіону, є досить важливим, оскільки сприяє попередженню виникнення соціально-економічної кризи регіону, що порушує стабільний розвиток держави загалом.

Необхідно зазначити, що більшість вітчизняних науковців у своїх працях розглядали фактори виникнення криз на рівні держави, при цьому не виділяючи окремим питанням фактори, що спричиняють кризу на мезорівні.

Також варто зазначити, що більшість науковців у своїх працях досліджували причини виникнення криз, а не фактори, що спричиняють кризу, хоча фактор є поняттям значно ширшим, ніж причина, оскільки в економічних дослідженнях під фактором прийнято розуміти умови, які є необхідними і визначаючими для даного процесу(явища), а також причини, які безпосередньо обумовлюють виникнення даного процесу (явища) [1–4].

У табл. 1 подано різні підходи до класифікації причин, що викликають кризу соціально-економічного розвитку регіону на основі дослідження видатних вчених науковців, а також подано недоліки запропонованих класифікацій з позиції дослідження факторів виникнення кризи на мезорівні.

Отже, з таблиці 1 можна зробити висновок, що на даний момент немає єдності у підходах учених щодо класифікації факторів, що викликають кризу соціально-

економічного розвитку регіону, що ускладнює практичне застосування класифікації факторів, а тому, потребує більш детального розгляду та конкретизації для попередження виникнення соціально-економічної кризи на мезорівні.

Провівши аналіз існуючих досліджень (табл. 1), враховуючи недоліки вищезазначених класифікацій криз з позиції дослідження факторів виникнення криз на мезорівні, спробуємо здійснити класифікацію факторів, що викликають кризу на регіональному рівні, за допомогою якої можна було б правильно підібрати дієві заходи попередження кризи на рівні регіонів.

Варто зазначити, що до факторів виникнення кризи соціально-економічного розвитку регіону, по-перше, на нашу думку, варто віднести фактори, що спричиняють кризу на макрорівні, які властиві як Україні в цілому, так і її регіонам зокрема, по-друге, фактори, що є причиною виникнення кризи соціально-економічного розвитку лише регіонів.

Також, на нашу думку, при розгляді питання факторів виникнення кризи соціально-економічного розвитку регіону, доцільно розмежувати фактори природного та антропогенного походження. Сукупність природних факторів охоплює усі природно-географічні умови та особливості регіону, а також природні ресурси території. Дія ж антропогенних факторів пов'язана з діяльністю людини.

За сферами впливу фактора виникнення кризи соціально-економічного розвитку регіону доцільно розмежувати економічні, науково-технічні та соціально-політичні. Так в контексті кризи регіону економічні фактори об'єднують чинники, пов'язані зі станом економіки в цілому, наприклад; світова економічна криза, неефективна структура економіки (експортноорієнтовані сировинні галузі), стимулювання попиту на імпортні товари, що в свою чергу призводить до падіння попиту на товари вітчизняного товаровиробника, внаслідок чого відбувається занепад багатьох вітчизняних конкурентоспроможних великих підприємств. Науково-технічні фактори пов'язані з науково-технічним рівнем розвитку окремих підприємств регіону та економіки регіону в цілому: не використання прогресивних новітніх технологій, вікова структура обладнання. В рамках науково-технічного фактора, що має прямий вплив на виникнення кризи соціально-економічного розвитку регіону, важливо відмітити те, що регіони України знаходяться на досить низькому рівні розвитку науково-технічного потенціалу через відсутність відповідного державного фінансування. Дія даного фактору найбільш відчутно проявляється у індустріально розвинутих регіонах. Соціально-політичні фактори включають чинники, які пов'язані з рівнем, якістю життя населення, культурою, освітою населення регіону, з політичною та соціальною активністю: загострення соціальних протиріч, внаслідок

Характеристика підходів до класифікації причин (факторів), що викликають кризу

Автор	Класифікація причин	Рівень, на якому розроблена дана класифікація	Недоліки
В. Г. Воронкова, С. Л. Катаєв	<ul style="list-style-type: none"> – об'єктивні – пов'язані з циклічними потребами модернізації і реструктуризації системи; – суб'єктивні – відображають помилки і волюнтаризм в управлінні; – зовнішні – пов'язані з тенденціями і стратегією макроекономічного розвитку, політичною ситуацією в країні; – внутрішні – пов'язані з внутрішньою стратегією розвитку регіонів, соціальними конфліктами, недосконалістю управління; – природні – спричинені природними особливостями розвитку регіону; – технічні – пов'язані з діяльністю людини; 	мезорівень	<p>1) дана класифікація причин виникнення кризи соціально-економічного розвитку регіону, на нашу думку, є неповною;</p> <p>2) варто було б вказати ознаки, за якими розроблена дана класифікація;</p> <p>3) варто було б замінити технічні причини на антропогенні, оскільки поняття технічних причин, на нашу думку, не вдало характеризувати причини, пов'язані з діяльністю людини;</p> <p>4) на нашу думку, зовнішні причини виникнення кризи соціально-економічного розвитку регіону варто було б розділити на 2 підгрупи:</p> <ul style="list-style-type: none"> – спричинені світовими тенденціями розвитку; – спричинені внутрішніми проблемами держави.
О. М Скібицький	<ul style="list-style-type: none"> – залежно від місця їх виникнення; – залежно від слідств прояву; – залежності від ступеня впливу в межах кожної групи можуть бути визначені основні та другорядні чинники; – залежно від ступеня взаємообумовленості; – залежно від часу дії; – залежно від підходу до визначення. <p>Крім даних ознак, за якими автор класифікує фактори, що спричиняють кризу, автором подано такі причини виникнення кризових ситуацій:</p> <ul style="list-style-type: none"> – недостатній рівень знань про можливість передбачення кризи; – певний рівень відчуження в функціонуванні соціально-політичних, господарсько-економічних механізмів; – випадкові відхилення, прорахунки чи помилки (інженерні, управлінські). 	<ul style="list-style-type: none"> 1) макрорівень; 2) мезорівень; 3) мікрорівень. 	<p>По-перше, подано лише ознаки, за якими варто класифікувати актори, що спричиняють кризу.</p> <p>По-друге, причини виникнення кризи, які розглянуто автором, на нашу думку, є недостатньо вагомими та глибокими.</p> <p>По-третє, на нашу думку, дані ознаки, за якими варто класифікувати фактори, що спричиняють кризу, є дещо неповними, хоча така класифікація є вагомою.</p>

політичної нестабільності, відсутність консолідованої політичної еліти, здатної ефективно захищати національні та регіональні інтереси.

Також, на нашу думку, на регіональному рівні важливою є класифікація факторів, що спричиняють кризу соціально-економічного розвитку регіону за рівнем небезпеки виникнення кризи соціально-економічного розвитку регіону, які визначають рівень порушення соціально-економічної рівноваги у регіоні. Цю класифікацію, на нашу думку, варто було б покласти в основу системи діагностики ймовірності виникнення кризи на рівні регіону.

На нашу думку, доцільно розмежувати ці фактори наступним чином:

- фактори, що характеризуються високою небезпекою виникнення криз;
- фактори, що характеризуються середньою небезпекою виникнення кризи;
- фактори, що характеризуються низькою небезпекою виникнення кризи.

Будуючи таку класифікацію, ми виходили з того, що, даючи своє визначення кризи регіону, ми зазначали, що криза призводить до краху системи в цілому або є можливістю відновлення та функціонування системи (регіону) на принципово нових засадах розвитку. Різна глибина та ступінь порушення соціально-економічної рівноваги, тобто різні наслідки впливу фактора (крах системи або можливість відновлення), обумовлюють класифікацію небезпечних факторів на фактори, що характеризуються високою небезпекою виникнення кризи, середньою небезпекою і низькою небезпекою виникнення кризи, наслідком яких може бути відновлення системи на принципово нових засадах розвитку, руйнація системи або недопущення кризи взагалі, адже можливий варіант, що дія фактора вже почала проявлятися, хоча про регіон ще не можна сказати, що він знаходиться в кризі, але вже є певні наслідки для регіону в результаті дії цього фактора і при несвоєчасному реагуванні або при повній відсутності реакції з боку керівництва регіону, то можна стверджувати, що є ризик виникнення кризи.

Така класифікація факторів, на нашу думку, носить практичний характер, оскільки при своєчасному виявленні та швидкій реакції на дію певного фактора, що спричиняє кризу, можна не допустити розвитку кризи, або виявити завчасно напрями реструктуризації і відновлення, або, в крайньому випадку, не допустити повного краху системи без можливості відновлення.

Отже, фактори, що характеризуються високою небезпекою виникнення кризи соціально-економічного розвитку регіону, мають такі ознаки:

– існує висока ймовірність виникнення кризи соціально-економічного розвитку регіону через вплив цих факторів;

– рівень завданої шкоди по закінченні кризи, спричиненої даною групою факторів у регіоні є дуже великим;

– при несвоечасній реакції на дану групу факторів, виникає криза, наслідком якої є повної руйнації системи без можливості її відновлення

Фактори, що мають середню небезпеку виникнення кризи соціально-економічного розвитку регіону носять наступну характеристику:

– дія даної групи факторів, що спричиняють кризу соціально-економічного розвитку регіону є значною та реальною;

– рівень завданої шкоди у результаті кризи, спричиненої даною групою факторів, є значним;

– існує певна ймовірність виникнення кризи соціально-економічного розвитку регіону;

– якщо криза все ж таки настає при несвоечасному реагуванні на дію фактора, то відновлення системи можливе на абсолютно нових принципах функціонування.

Фактори, що характеризуються низькою небезпекою виникнення кризи соціально-економічного розвитку регіону мають наступні ознаки:

– дія факторів даної групи є незначною, але носить систематичний характер;

– існує низька ймовірність виникнення кризи при несвоечасному реагуванні на постійну дію фактора або групи факторів;

– при своєчасному реагуванні керівництва регіону на дію фактора існує висока ймовірність відсутності кризи.

Отже, резюмуючи дослідження факторів, що впливають на кризи на регіональному рівні, зазначимо, що їх вивчення сприяє формуванню обґрунтованої політики регіонального розвитку, спрямованої на стабільний розвиток регіону та при своєчасній реакції на виникаючі періодично фактори, допоможе уникнути соціально-економічну кризу на мезорівні. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Барановський О. І. Фінансові кризи: передумови, наслідки і шляхи запобігання: Монографія. – К.: Київ. нац. ун-т, 2009. – 754.

2. Пчелинцев О. С. Региональная экономика в системе устойчивого развития. Гл. 7. М.: Наука, 2004.

3. Чернявский А. Д. Антикризисное управление: Учеб. пособие. – К.: МАУП, 2000. – 204 с.

4. Г. Базаров, С. Беляєв, Л. Белих. Теория и практика антикризисного управления: Учеб. для вузов/ Под ред. С. Г. Беяева, В. И. Кошкина. – М.: Закон и право; ЮНИТИ, 1996. – 468 с.

5. Штангрет А. М., Копилук О. І. Антикризисное управління підприємством: Навч. посібник. – К.: Знання, 2007. – 335 с.

6. Василенко В. О. Антикризисное управління підприємством: Навч. посібник. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 507 с.

7. Туган-Барановский М. И. Промышленные кризисы в современной Англии, их причины и влияние на народную жизнь: Диссертация на соискание степени магистра политической экономии статистики. – СПб.: Типография И. Н. Скороходова, 1894. – 512 с.

8. Крутик А. Б. Антикризисный менеджмент: Превентивные методы управления / А. Б. Крутик, А. И. Муравьев. – СПб.: Питер, 2001. – 430 с.

9. Бланк И. А. Инвестиционный менеджмент. – К.: МП «ИНТЕМ» Лтд, 1995. – 448 с.